

Українсько-російські торговельно- економічні відносини в умовах глобальної інтег- рації

СЕРГІЙ ПИЛИПЕНКО*

АНОТАЦІЯ. У статті висвітлюються питання торговельно-економічного співробітництва України з Російською Федерацією (далі РФ) на шляху інтеграції їх економік до світового господарства, а саме інтеграційні пріоритети України і РФ: співробітництво в рамках СНД, ЧЕС, ЄЕП, ЄС, СОТ та ін. Крім того, розглянуто питання можливості узгодження дій України та Росії в контексті набуття членства у СОТ або координації з РФ вступу України до СОТ. Також наведені сценарії розвитку українсько-російських відносин виходячи з аналізу інтеграційних пріоритетів України й РФ.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Міжнародна економічна інтеграція (МЕІ), Союз незалежних держав (СНД), Єдиний економічний простір (ЄЕП), Чорноморське економічне співробітництво (ЧЕС), Світова організація торгівлі (СОТ), Європейський Союз (ЄС), ЄАВТ (Європейська асоціація вільної торгівлі).

Вступ

Глобально-інтеграційні процеси як домінуючі фактори, що домінують у розвитку міжнародних економічних відносин на сучасному етапі, впливають також і на формування торговельно-економічних зв'язків між окремими країнами. Характер цього впливу передовсім залежить од місця тієї чи тієї країни в глобальних інтеграційних процесах, а також від особливостей їх взаємозв'язку в історичній ретроспективі і на перспективу. Стосовно українсько-російських економічних зв'язків – з достатньою достовірністю можна твердити, що вплив першого чинника буде незначним, у зв'язку з поки-що недостатньо високим рівнем інтегрованості цих

---

* Пилипенко Сергій — начальник відділу співробітництва та переговорів з міжнародними організаціями і угрупованнями Міністерства економіки України. Він є фіналістом конкурсу молодих учених та представив свою статтю під час конференції, що проходила 15 травня 2007 року у Київському національному економічному університеті ім. В. Гетьмана за сприяння Центру торгової політики та права Оттави (Канада) при Карлтонському та Оттавському університетах, а також за підтримки Канадського агентства міжнародного розвитку (CIDA).

країн у систему світового господарства. Це підтверджується, зокрема, ось чим.

Згідно з теорією міжнародної економічної інтеграції країни поділяються на великі та малі. При цьому за критерій такого поділу береться не розмір території країни і чисельність її населення, а її вплив на світову економіку, і зокрема, на міжнародну торгівлю. Отже, фактично і визначається рівень глобальної інтегрованості країни. Одним із показників, який при цьому враховується, є частка в обсязі світового експорту¹. Хоча Україна за площею території і кількістю населення являє собою одну з найбільших країн Європи, частка її у світовому експорті зовсім незначна, приблизно 0,3 %, що означає, поперше, що її вплив на загальносвітові економічні процеси практично нульовий і, по-друге, що вона ще не інтегрувалася достатньою мірою в глобалізоване світове господарство. Обсяг експорту Росії приблизно в 6 разів перевищує обсяг експорту України, тому її частка в обсязі загальносвітового експорту буде на рівні 1,8 %, що також явно недостатньо, щоб реально впливати на процеси, що відбуваються у світовій економіці. Виходячи з цього, можна, на нашу думку, вважати, що й Україна, і РФ не мають достатньо об'єктивних важелів (факторів) економічного впливу одна на одну.

Найбільшою мірою на українсько-російські економічні відносини впливає саме другий фактор, що обумовлено високим рівнем економічної взаємозалежності двох країн. В СРСР був досягнутий, фактично найвищий із відомих, рівнів інтеграції, основою якого був так званий єдиний народногосподарський комплекс. Про досягнутий рівень інтеграції, зокрема, можуть свідчити такі факти: в УРСР, за різними оцінками, лише 20–30 % продукції вироблялося в замкнутому циклі. Решта 70–80 % являли собою або деталі і напівфабрикати для виробів, складання яких відбувалося на підприємствах інших республік, або виробництво кінцевої продукції, що значною мірою залежало від комплектуючих з інших союзних республік і насамперед з Росії². Приблизно така сама картина спостерігалася і у відносинах між іншими союзними республіками. Тому, виходячи з тео-

¹ Філіпенко А. С. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть. — К: Либідь, 2002.

² Украина и Россия: 15 постимперских лет // Деловой. — 2006 — № 10 (38).

рії глобально інтеграційних процесів, інтеграційні зв'язки, які існували в межах СРСР, повинні були зберегтись і розвиватися на макро- і на мікрорівні.

На сьогодні тією чи іншою мірою обидві країни задіяні в світових інтеграційних процесах, зокрема пов'язаних із регіональною економічною інтеграцією, що дає можливість дослідити інтеграційні інтереси України і Росії та оцінити їх з погляду впливу на економічні зв'язки між країнами.

Основні напрями міжнародної економічної інтеграції України та РФ

Оцінюючи основні напрями міжнародної економічної інтеграції (МЕІ) України та РФ, слід насамперед зазначити, що Україна і Росія спільно беруть участь у ряді регіональних угруповань. Передусім це Співдружність незалежних держав (СНД), вони входять також до Чорноморського економічного співробітництва (ЧЕС), мають відповідні угоди щодо співробітництва з Європейським Союзом (ЄС). Водночас їх напрями МЕІ дещо різняться між собою. Так, для України більш характерним є європейський напрям МЕІ. Україна проводить консультації з питань укладання угоди про вільну торгівлю з Європейською асоціацією вільної торгівлі (ЄАВТ), низка українських областей співпрацює із прикордонними регіонами, Україна також є членом асоціації ГУАМ, до якої крім неї входять Азербайджан, Грузія і Молдова. У свою чергу, РФ входить до складу Євразійського економічного співтовариства (ЄврАзЕС), Шанхайської організації співробітництва (ШОС), Азіатсько-Тихоокеанського економічного співтовариства, членами якого є 21 країна.

Проте, навіть тоді, коли Україна і Росія виступають як учасники одного й того самого інтеграційного угруповання, мотивація їх діяльності в цих об'єднаннях може помітно відрізнитися.

Принципове значення має проблема співвідношення економічних і політичних аспектів інтеграції, щодо якої інтереси України та Росії не збігаються. І саме це, на нашу думку, основне гальмо розвитку інтеграційних процесів у СНД. Росію переважно цікавить по-

літичний аспект співробітництва, тоді як для України основним є економічний³.

Саме цим можна пояснити те, що РФ фактично блокує створення зони вільної торгівлі в межах СНД. Звідси висновок, до якого схиляється дедалі більше політиків і експертів: СНД у сучасному вигляді можна розглядати як геополітичне утворення, що відходить у минуле. Це певною мірою стосується й Угоди про формування Єдиного економічного простору, яку Україна підписала із застереженнями, що робить її участь у даному об'єднанні суто формальною, оскільки для України більшість положень Угоди та Концепції про формування ЄП або втрачає обов'язковий характер, або реалізація їх стає неможливою⁴. Крім того, участь України в ЄП ставить питання сумісності щодо розширеної угоди про вільну торгівлю з ЄС. У цьому випадку абсолютно можливим є лише режим вільної торгівлі і з ЄП, і з ЄС, але не митний союз.

Економічні мотиви розвитку співробітництва в рамках ЧЕС насамперед пов'язані з необхідністю облаштування транспортних комунікацій, розширення практичної дії на цій основі не лише країн Причорномор'я, а й більшого кола зацікавлених держав. Найвідоміші галузеві економічні проекти ЧЕС пов'язані з транспортною інфраструктурою й енергетикою. Це зумовлено тим, що в майбутньому прогнозується значне збільшення видобутку нафти й газу в Каспійському регіоні. Країни ЧЕС виявляють підвищений інтерес до цієї зони та шляхів транспортування сировини. Проте серед країн — членів ЧЕС, і зокрема між Україною та РФ, щодо цих питань немає єдності⁵.

Тож на підставі експрес-аналізу інтеграційних пріоритетів України і РФ можна зробити висновок, що вони значною мірою різняться між собою. Це негативно впливає не лише на взаємовідносини країн у рамках зазначених інтеграційних угруповань, а й на функціонування даних об'єднань у цілому. Тому в перспективі економічні відносини між Україною і Росією доцільно базувати переважно на двосторонній основі.

³ Vasily Astrov in collaboration with Zdenek Lukas and Josef Poschl «The Ukrainian Economy between Russia and the Enlarged EU: Consequences for Trade and Investment» //WIIW Current Analyses and Country Profiles (March 2006) / The Vienna Institute for International Economic Studies.

⁴ Матеріали Лабораторії законодавчих актів до Проекту закону «Про ратифікацію Угоди про формування ЄП». E-mail: info@laboratory.kiev.ua

⁵ Довідка щодо співробітництва з ОЧЕС // Міністерство економіки України, 2006.

**Сучасний стан двосторонніх торговельно-
економічних
відносин між Україною та Російською Федерацією**

Частка товарообігу України з Російською Федерацією у загальному зовнішньому товарообігу України (товари і послуги) в останні роки має такий вигляд (у відсотках):

Роки	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Експорт	31,3	30,0	30,8	29,0	25,0	23,8	21,6	24,9	25,7
Імпорт	45,8	45,0	39,2	35,5	35,5	36,6	39,2	34,0	29,5
ЗТО	38,5	37,0	34,7	32,0	30,0	29,8	29,5	29,4	27,6

Джерело: за даними Держкомстату України.

Спостерігається зменшення частки Росії у зовнішньоторговельному обігу України. Так, починаючи з 1998 року по 2006 рік, частка Російської Федерації у товарообігу України зменшилася на 10,9 процентного пункту. Частка РФ в експорті порівняно з 2005 роком зросла на 0,8 процентного пункту, хоча порівняно з 1998 роком зменшилася на 5,6 процентного пункту.

Показники двосторонньої торгівлі (товарами та послугами) України з Російською Федерацією в 1998–2006 рр. наведені в табл.:

(млн дол. США)

	ЗТО	Експорт	Імпорт
1998 рік	12532,2	5155,2	7377,0
<i>1998 рік / 1997 рік (%)</i>	<i>82,9</i>	<i>74,3</i>	<i>90,2</i>
1999 рік	10406,8	4564,7	5842,1
<i>1999 рік / 1998 рік (%)</i>	<i>83,0</i>	<i>88,5</i>	<i>79,2</i>
2000 рік	11574,3	5564,7	6009,6

2000 рік / 1999 рік (%)	111,2	121,9	102,9
2001 рік	11751,2	5741,0	6010,2
2001 рік / 2000 рік (%)	101,5	103,2	100,0
2002 рік	12069,3	5499,4	6569,9
2002 рік / 2001 рік (%)	102,7	95,8	109,3
2003 рік	15441,2	6505,2	8936,0
2003 рік / 2002 рік (%)	127,9	118,3	136,0
2004 рік	20350,0	8197,9	12152,1
2004 рік / 2003 рік (%)	131,8	126,0	136,0
2005 рік	23350,5	10070,3	13280,2
2005 рік / 2004 рік (%)	114,7	122,8	109,3
2006 рік	26171,5	11787,7	14383,8
2006 рік / 2005 рік (%)	112,1	117,1	108,4

Обсяг товарообігу (товари та послуги) України з Російською Федерацією за січень – грудень 2006 р. становив 26171,5 млн дол. і збільшився порівняно із січнем – груднем 2005 р. на 12,1 % або на 2834,2 млн дол. США.

Загальний експорт товарів і послуг за січень – грудень 2006 р. становив 11 787,7 млн дол. і порівняно з січнем – груднем 2005 р. збільшився на 17,1 % або на 1724,4 млн дол.

Імпорт товарів та послуг за січень – грудень 2006 р. становив 14 383,8 млн дол. і порівняно із січнем – груднем 2005 р. збільшився на 8,4 %, або на 1109,8 млн дол.

Від’ємне сальдо за результатами січня – грудня 2006 р. у торгівлі з Російською Федерацією становило 2596,1 млн дол. проти від’ємного сальдо у 3210,7 млн дол., що склалося за січень – грудень 2005 р.

Торгівлі послугами, роботами у структурі загального торговельного обігу у січні – грудні 2006 р. належало 14,3 %, зокрема: у загальному обсязі експорту – 26,6 %, у загальному обсязі імпорту – 4,1%.

Структура загального експорту до Російської Федерації

(млн дол. США)

Усього експорт до РФ	11787,7	100%
Послуги, роботи	3137,0	26,6%
Товари	8650,7	73,4%
<i>зокрема:</i>		
Машинобудівна продукція	2930,5	24,9%
Металургійна продукція	2710,6	23,0%
Продукція хімічної промисловості	923,8	7,8%
Продовольство	887,1	7,5%
Деревина, папір, целюлоза	441,2	3,7%
Мінеральні продукти та руди	197,4	1,7%
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	138,6	1,2%
Інші товари	150,2	1,3%
Продукція легкої промисловості	104,8	0,9%
Енергоносії	97,1	0,8%
Прилади та апарати	69,5	0,6%

У структурі українського експорту за січень – грудень 2006 р. товарам належить 73,4 % (в січні – грудні 2005 р. – 74,4 %).

У січні – грудні 2006 р. серед товарів, що експортуються, найвагомішими були такі групи (порівняно із січнем – груднем 2005 р.):

	Січень – грудень 2006 р.	Січень – грудень 2005 р.
Машинобудівна продукція	33,9 %	29,2 %
Металургійна продукція	31,3 %	27,6 %
Продукція хімічної промисловості	10,7 %	10,0 %
Продовольство	10,2 %	18,5 %
Деревина, папір, целюлоза	5,1 %	4,3 %
Мінеральні продукти та руди	2,3 %	3,3 %
Інші товари	1,7 %	1,4 %
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	1,6 %	1,5 %
Енергоносії	1,1 %	2,0 %

Структура загального імпорту з Російської Федерації:

(млн дол. США)

Загальний імпорт	14383,8	100 %
Послуги, роботи	596,6	4,1 %
Товари	13787,2	95,9 %
зокрема:		
Енергоносії	6939,8	48,2 %
Машинобудівна продукція	2606,4	18,1 %
Металургійна продукція	1469,0	10,2 %
Продукція хімічної промисловості	1193,1	8,3 %
Продовольство	486,5	3,4 %
Деревина, папір, целюлоза	368,7	2,6 %
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	191,8	1,3 %
Мінеральні продукти та руди	166,7	1,2 %
Інші товари	140,9	1,0 %
Продукція легкої промисловості	116,2	0,8 %
Прилади та апарати	108,1	0,8 %

У січні – грудні 2006 р. серед товарів, що імпортується, найвагомішими були такі групи (порівняно із січнем – груднем 2005 року):

	Січень – грудень 2006 р.	Січень – грудень 2005 р.
Енергоносії	50,3 %	56,9 %
Машинобудівна продукція	18,9 %	15,5 %
Металургійна продукція	10,7 %	8,7 %
Продукція хімічної промисловості	8,7 %	7,8 %
Продовольство	3,5 %	3,5 %
Деревина, папір, целюлоза	2,7 %	2,5 %
Мінеральні продукти та руди	1,2 %	1,6 %

Виходячи з вищевикладеного, можна твердити, що структура експорту України до РФ і структура українського імпорту з Росії відзначаються певною стабільністю. Традиційно Україна експортує на російській ринок продовольчі товари, продукцію хімічної та металургійної промисловості, а також машинобудування. У свою чергу, імпортує Україна з РФ енергоносії, частка яких у загальному обсязі російського експорту до України становить понад 50 %, продукцію машинобудування, хімічної промисловості.

Аналізуючи структуру українського експорту на російський ринок, також необхідно зазначити, що вона є диверсифікованішою, ніж структура експорту РФ до України. У структурі російського експорту до України переважають енергоносії. Необхідно також відзначити відносно високу частку послуг у структурі українського експорту до Росії, що певною мірою може розглядатися як позитивний момент. Проте в останні роки вона поступово зменшується. Водночас загальносвітова тенденція, як відомо, свідчить про вищі темпи зростання міжнародних відносин у сфері послуг порівняно з темпами зростання зовнішньої торгівлі товарами. Відносно велика частка послуг у зовнішній торгівлі є опосередкованим свідченням високого рівня розвитку економіки країни. Проте в експорті України до РФ переважають транспортні послуги (транспорткування російської нафти та газу до європейських країн), тоді як у цілому в світі частка транспортних послуг має сталу тенденцію до скорочення внаслідок інтенсивнішого розвитку нових видів послуг – інформаційних, банківських, фінансових, туристичних тощо.

Крім того, позитивним є те, що Україна експортує до Росії товари з більшим рівнем обробки ніж імпортує з РФ. Також можна відзначити зростання в 2006 р. порівняно з 2005 р. частки продукції машинобудування в загальному українському експорті на російський ринок.

А) Щодо виробничої кооперації

Угода між Кабінетом Міністрів України й урядом Російської Федерації про виробничу кооперацію була підписана 24 квітня 1998 року і реалізується за допомогою щорічного підписання міжурядових Протоколів з переліками продукції та їх обсягами, що постачається

суб'єктами сторін в рамках виробничої кооперації протягом року.

Слід зазначити, що частка поставок продукції в рамках виробничої кооперації в останні роки була незначною і не перевищувала 2,0 % від загального товарообігу з Російською Федерацією⁶.

Б) Щодо перспективних напрямів співробітництва й основних спільних проектів

Співробітництво в галузі літакобудування та космічній промисловості:

- створення турбореактивного регіонального пасажирського літака Ан-148;
- поновлення серійного виробництва модифікованих версій транспортних літаків Ан-124-100М-150,-300 на базі військово-транспортного літака Ан-124 «Руслан»;
- збереження коопераційних зв'язків з виробництва авіаційних двигунів (виробництво ОАО «Мотор Січ»).

Співробітництво в галузі сільськогосподарського машинобудування:

- продовження співробітництва в напрямі спільного виробництва зерно- і кормозбиральної техніки.

Співробітництво в нафтовій галузі:

- використання нафтопроводу Одеса – Броди у реверсивному режимі із забезпеченням прийнятих Російською стороною зобов'язань з обсягів завантаження нафтогону;
- технічне переобладнання та реконструкція нафтопереробних заводів України з метою поглиблення переробки нафти, нарощування обсягів виробництва світлих нафтопродуктів та поліпшення їх якості до рівня європейських стандартів.

Співробітництво в газовій галузі:

- реалізація узгодженого в рамках інвестиційної фази Міжнародного консорціуму з управління та розвитку газотранспортної системи України проекту будівництва газопроводу Богородчани – Ужгород.

Співробітництво в галузі залізничного машинобудування:

---

⁶ За даними Держмитслужби України, в 2006 р. товарообіг продукції за виробничою кооперацією в рамках міжурядової Угоди становить близько 210,9 млн дол., що дорівнює 65 % від показників попереднього року. Зниження обсягів поставок пояснюється передусім підписанням щорічного міжурядового Протоколу на 2006 рік із суттєвим запізненням.

– продовження просування вантажних вагонів українського виробництва (ВАТ «Азовмаш» та ВАТ «Крюковський вагонобудівний завод») на російський ринок;

– співробітництво на умовах кооперації між ЗАТ «Трансмашхолдинг» та ХК «Луганськтепловоз» у розробці та спільному виробництві магістральних електрово-зів.

В) Щодо основних негативних факторів, які впливають на стан торговельно-економічного співробітництва України з РФ

з боку РФ

а) переорієнтація значної частки російського ринку на продукцію країн т. зв. далекого зарубіжжя;

б) звуження певних секторів російського ринку (труб, металопрокату, м'ясомолочної продукції тощо) для українських експортерів за рахунок застосування російською стороною спеціальних та антидемпінгових розслідувань щодо українських товарів.

з боку України

а) суттєва диверсифікація українського експорту саме в напрямі третіх країн з урахуванням переорієнтації значної частини російського ринку на продукцію країн далекого зарубіжжя;

б) слабка активність українських товаровиробників щодо просування вітчизняних товарів на російський ринок, зокрема створення СП, участь у виставково-ярмаркових заходах.

Г) Щодо пріоритетних напрямів у сфері економічних стосунків України з Російською Федерацією

– врегулювання питань, пов'язаних з застосуванням захисних заходів відповідно до положень Меморандуму між урядом України та урядом Російської Федерації щодо принципів застосування спеціальних заходів відносно імпорту товарів походженням з митних територій сторін від 04.10.01;

– вирішення питання скасування заборони російської сторони імпорту м'ясомолочної продукції українського походження;

– вирішення з російською стороною питання встановлення на російській залізниці єдиної тарифної системи для експортно-імпортних і внутрішніх перевезень незалежно від маршруту їх проходження;

– реалізація Заходів до Програми економічного співробітництва між Україною і Російською Федерацією

на 1998–2007 роки та Заходів до Програми міжрегіонального та прикордонного співробітництва з Російською Федерацією на 2001–2007 роки, які визначені до 2010 року;

– активізація виставкової та рекламної діяльності в Росії українськими суб'єктами господарювання, створення ними спільних підприємств, розширення мережі представництв підприємств, поглиблення досліджень товарних ринків, конкурентного середовища для пошуку нових торговельних партнерів;

– активізація інвестиційної діяльності, забезпечення участі українського капіталу, насамперед у розвитку паливно-енергетичного комплексу Росії, а російського капіталу в агропромисловому, машинобудівному, металургійному, хімічному комплексах України.

Українсько-російські торгово-економічні стосунки в контексті набуття країнами членства у СОТ

На сьогодні вступ до СОТ є суттєвим чинником формування привабливого іміджу України на міжнародній арені, що впливатиме на її економічний розвиток, а також на формування ефективного ділового середовища як для національних, так і для іноземних компаній. Членство в СОТ є ознакою надійності, передбачуваності бізнес-середовища країни, її інвестиційного клімату, що гарантуватиме захист прав інвесторів в Україні та стимулюватиме базування виробництв на території нашої країни з огляду на поліпшення доступу товарів, вироблених в Україні, на ринки 150 країн – Членів СОТ⁷.

А) Щодо можливості узгодження дій України та Росії в рамках вступу до СОТ

Стосовно можливості узгодження дій України та Росії в рамках процесу вступу до СОТ Україна неодноразово заявляла про своє політичне та економічне рішення вступати до СОТ самостійно. Адже прийняття Україною тарифної пропозиції та зобов'язань у сфері послуг Російської Федерації в рамках вступу України до СОТ є неможливим і на це існує ціла низка причин.

⁷ Інформаційно-аналітичні матеріали до наради в РНБОУ щодо заходів стосовно забезпечення вступу України до СОТ. — 2006.

По-перше, Україна вже завершила переговорний процес майже зі всіма країнами – членами Робочої групи з розгляду заявки України про вступ до СОТ. Отже, прийняття позиції РФ призведе до відкликання підписаних протоколів та суттєвого погіршення переговорної позиції України. В історії існування ГАТТ/СОТ прецедентів відкликання підписаних протоколів не було. Були лише окремі випадки запитів країн щодо підвищення вже погоджених тарифних ставок, але, як свідчить практика, у відповідь ці країни повинні були знизити тарифні ставки на інші позиції в кількості у 5 разів більше.

По-друге, структури виробництва і зовнішньої торгівлі РФ та України суттєво різняться⁸. У зв'язку з цим найважливіші позиції тарифних переговорів для України та РФ також різняться, тому прийняття російської тарифної пропозиції є економічно невигідним для України.

До того ж, у ході переговорного процесу Україна взяла зобов'язання щодо приєднання до секторальних угод та ініціатив, що викликало занепокоєння РФ. Водночас необхідно відзначити, що переважна більшість секторальних угод та ініціатив містить не товари споживчого вжитку (кінцева продукція), а комплектуючі та сировину для виробництва технологічної продукції. Отже, приєднання до цих угод спрямовано на збільшення насамперед обсягів інвестиційного імпорту⁹.

Щодо занепокоєння російської сторони стосовно приєднання України до секторальної ініціативи "цивільна авіація», слід наголосити, що Україна планує приєднатися до цієї ініціативи лише в 2010 році¹⁰. Ця позиція була підтримана виробниками літаків та авіаційного оснащення в Україні. Крім того, вже нині Україна має нульові ставки мита на літаки, вертольоти та іншу готову авіаційну техніку.

Говорячи про зобов'язання України у сфері послуг, слід зазначити, що вони на 99 % базуються на чинному законодавстві. Формуючи позицію на переговори з до-

⁸ Довідка про стан торговельно-економічного співробітництва між Україною і Росією за 2006 рік. Міністерство економіки України, 2007.

⁹ Аналітична довідка щодо впливу російського фактора на вступ до СОТ // Міністерство економіки України, 2006.

¹⁰ Інформаційно-аналітичні матеріали до Парламентських слухань з питань вступу України до СОТ // Міністерство економіки України, 2006.

ступу до ринку послуг, Україна пішла шляхом використання інвестиційної моделі зобов'язань, зважено підійшла до лібералізації доступу до ринку послуг, створивши тим самим умови для розвитку ринку та підвищення конкуренції. Зобов'язання України в основному стосуються «якісних» обмежень, як-от підтвердження професійної кваліфікації (зокрема наявність необхідної професійної підготовки, знання мови тощо) в секторах медичних та освітніх послуг, вимоги акредитації (зокрема реєстрація юридичної особи в Україні) у секторах професійних, фінансових, транспортних послуг, обмеження на здійснення деяких видів послуг (сектор фінансових, юридичних, аудіовізуальних, транспортних, рекреаційних та культурних послуг)¹¹.

Такі обмеження, з одного боку, мають забезпечити приплив іноземних інвестицій, з іншої – досить ефективно захистити ті сектори ринку послуг, які є чутливими для України. Тому, на нашу думку, некоректним є порівняння зобов'язань за кількістю обмежень, адже якість цих обмежень буває різною.

Основні обмеження з доступу на ринки послуг Росії стосуються обмеження форми комерційної присутності, тобто передбачають заборону видів діяльності чи відкриття філій, обмеження переліку послуг, що надаються; обмеження частки іноземного капіталу; обмеження щодо громадянства та кількості працівників на підприємствах. У багатьох секторах існують обмеження у сфері діяльності природних монополій. Зобов'язання Росії стосуються кількісних обмежень, що роблять непривабливою сферу послуг для припливу іноземних інвестицій, а це не відповідає стратегічним пріоритетам розвитку економіки України.

У цілому, як свідчить світовий досвід, кожна країна, яка веде переговори про вступ до СОТ, у визначенні можливих меж своїх поступок та умов доступу на національний ринок товарів та послуг виходить із структури і пріоритетів розвитку власної економіки та своїх національних інтересів. Отже, повне узгодження тарифних пропозицій до вступу до СОТ є абсолютно неможливим через неоднаковість структур економік, обсягів ринків, різність структур зовнішнього товарообі-

¹¹ Інтерв'ю Директора департаменту співробітництва з СОТ Мінекономіки // Інвестиційна газета. — 2005. — № 25.

гу, а відповідно – і торговельних партнерів, які, в свою чергу, також мають різні, а часом і протилежні інтереси.

На сьогодні Україна та Росія перебувають у приблизно однаковому становищі щодо завершення переговорного процесу. На завершальній для обох країн стадії переговорного процесу неефективною буде зміна тактики переговорів і відхід від зобов'язань, узятих у рамках переговорного процесу щодо приєднання до СОТ.

У ході переговорного процесу із вступу до СОТ Україна застосовує інвестиційну модель розвитку економічної системи та дотримується курсу на подальшу лібералізацію та активну інтеграцію у світовий поділ праці. Тим часом Російська Федерація виходить із протекціоністської моделі розвитку держави, а отже, прагне й у переговорах зі вступу до СОТ зберегти суттєвий рівень тарифного та нетарифного захисту внутрішнього ринку. Крім того, вже на сьогодні економіка України приблизно на 80 % працює за принципами СОТ і є достатньо відкритою. Шлях, який обрала Україна, означає, що в переговорах жорстко мають обстоюватися інтереси вже розвинутих конкурентоспроможних або умовно конкурентоспроможних галузей промисловості та сфери послуг з метою збереження та нарощування виробничого й експортного потенціалів¹². Водночас галузі, які є недостатньо розвинутими або просто не існують в Україні, мають стимулюватися за рахунок їх лібералізації з метою залучення іноземних інвестицій та піднесення рівня конкуренції в них. Тож позиція, яку займає на переговорах делегація України, має привести до стимулювання «технологічного імпорту», тобто імпорту технологій, обладнання, комплектуючих, сировини, а не дешевої продукції, яка конкуруватиме з вітчизняними товарами¹³.

¹² Вплив вступу до СОТ на сектори та галузі економіки в цілому матиме позитивний характер виходячи з прогнозу збільшення обсягів торгівлі та її інфраструктурного забезпечення. У короткостроковій перспективі передбачаються труднощі лише для окремих галузей економіки, пов'язані з лібералізацією доступу до внутрішнього ринку, проте, відповідно до досягнутих домовленостей під час переговорного процесу, їм буде надано адаптаційний період від 5 до 10 років. Крім того, набуття Україною членства в СОТ сприятиме утворенню для промислових підприємств України оптимального балансу зовнішньоторговельних операцій – доступу до ринку імпортих комплектуючих та сировини з можливістю нарощування конкурентоспроможної експортної продукції.

¹³ Інформаційно-аналітичні матеріали до Парламентських слухань із питань вступу України до СОТ // Міністерство економіки України, 2006.

До того ж, слід звернути увагу на те, що навіть за наявності тісної співпраці Російської Федерації та Республіки Білорусь та за умови існування Союзної держави цих двох країн кожна з них окремо веде переговори щодо вступу до СОТ, виходячи виключно з власних потреб.

Б) Щодо необхідності координації з РФ вступу України до СОТ

Можна зрозуміти занепокоєння Російської Федерації з огляду на вагомість аргументів її керівництва відносно необхідності координації з Росією вступу України до СОТ через можливість різкого зростання обсягів легального реекспорту до Росії товарів ЄС у безмитному режимі через територію України. Але беручи до уваги зроблений Представництвом України при Європейських Співтовариствах попередній аналіз, відповідно до якого було виявлено низку чинників, що, на наш погляд, перешкоджатимуть, по-перше, неконтрольованому зростанню обсягів легальних поставок товарів, що натеper переважають у структурі експорту з України до Росії (продукція металургійної галузі та агропромислового комплексу), і, по-друге, різкій зміні товарної структури експорту України до Росії за рахунок реекспорту нових товарів з ЄС¹⁴.

1. Зростанню за рахунок реекспорту обсягів продукції металургійної та сільськогосподарської галузей, що переважають у товарній структурі експорту з України до РФ, перешкоджає, на наш погляд, розвинутість нормативно-законодавчої бази та відпрацьованість механізмів співробітництва причетних органів влади. Законодавча база торгових стосунків Україна-РФ складається з багатосторонніх торгових угод у рамках СНД, законів, нормативних положень причетних відомств обох сторін та механізмів двостороннього усунення перешкод у торгівлі, зокрема спричинених реекспортом товарів походженням з третіх країн. Причетні органи РФ мають відповідні механізми відстежування та застосовування відповідних заходів під претекстом захисту російського споживача, як у нещодавній ситуації, пов'язаній з імпортом м'ясо-молочних товарів українського походження. Крім цього, чіткі правила всередині ЄС не дозволяють здійснювати

¹⁴ Аналітичні матеріали щодо окремих питань торгово-економічних стосунків України та РФ в умовах вступу України до СОТ // Представництво України при Європейських Співтовариствах. — 2006.

постачання продукції агропромислового комплексу до РФ без належних сертифікатів.

Відповідно до Угоди між РФ та ЄС, із 1 січня 2005 р. вся продукція тваринництва, що ввозиться на територію РФ з ЄС, має відповідати вимогам РФ стосовно імпорту та супроводжуватися відповідними ветеринарними сертифікатами. Окрім того, тварини чи продукція тваринного походження, що постачаються з однієї країни – члена ЄС до іншої, яка має намір їх по тому експортувати до РФ, мусять мати передекспортний сертифікат країни – походження товару. Передекспортний сертифікат надає можливість ветеринарним службам країни – члена ЄС встановити відповідність експортованого товару вимогам РФ щодо імпорту. У разі експорту яловичини через інші країни – члени ЄС внутрішні правила торгівлі всередині ЄС вимагають додаткової сертифікації, окрім видачі передекспортного сертифіката. Російські типові сертифікати не дозволяють реекспорт до РФ продуктів, імпортованих з третіх країн¹⁵.

2. Виробництво в країнах – членах ЄС повинно налаштуватися на збільшення імпорту до РФ, для чого потрібен певний час. Сальдо торгівлі між РФ та ЄС є позитивним лише завдяки російському експорту енергоносіїв, а за рештою показників імпорт з ЄС значно перевищує російський експорт.

Починаючи з 2001 р., сальдо торгівлі товарами без урахування торгівлі енергоносіями між РФ та країнами ЄС-25 є негативним і постійно зростає значними темпами: у 2001 р. воно становило -5505,58 млн євро, а в 2005 вже -21799,88 млн євро¹⁶.

Високі темпи зростання імпорту до РФ з країн – членів ЄС свідчать про нормальне насичення виробничих потужностей європейських виробників продукції, що імпортується Росією. Тому збільшення обсягів виробництва ЄС та відповідного зростання реекспорту продукції з ЄС через Україну в РФ відбудеться із затримкою в часі. Таким відтинком часу РФ може скористатися для запровадження додаткових захисних заходів від різкого збільшення реекспорту через Україну. На

¹⁵ За матеріалами Торговельно-економічної місії України у РФ.

¹⁶ За матеріалами Торговельно-економічної місії України у РФ.

наш погляд, чинник часу потребує додаткового вивчення.

3. Посадовці ЄК вважають одночасне утворення зони вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та РФ, Україною та ЄС чинником, що сприяє розвитку торгових стосунків між країнами. Прикладом ефективного торгового обміну в рамках ЗВТ є торгівля між ЄС та Мексикою. Як показує аналіз, функціонування ЗВТ між Мексикою та ЄС не спричинює зростання легального реекспорту до ЄС товарів виробництва США (основного торгового партнера ЄС) через Мексику¹⁷.

4. За умови вирішенні розв'язання проблеми щодо уникнення збільшення реекспорту до РФ з України після її вступу до СОТ показовою може бути практика торгового обміну Росії з Фінляндією, яка є членом Євросоюзу та СОТ. Аналіз товарообігу Росія-Фінляндія свідчить про значну частку реекспорту з території Фінляндії до Росії.

Аналіз Національного фонду досліджень і розробок Фінляндії (НФДР), підпорядкованого фінському парламентові, свідчить, що в 2004 р. частка реекспортованої продукції у фінському експорті до РФ становила близько 1,1 млрд євро, або 25 % загальних обсягів експорту¹⁸.

Також аналіз даних торгівлі між Фінляндією та РФ свідчить, що реекспортуються здебільшого товари з високою доданою вартістю, зокрема продукція електронної, фармацевтичної, хімічної та автомобільної промисловості. Крім того, Фінляндія є головною країною, через яку великі виробники мобільних телефонів здійснюють реекспорт своєї продукції до РФ. Одним з чинників, який зумовлює вигідність такого реекспорту, є надійність і високий рівень безпеки транспортних шляхів між Росією та Фінляндією, європейська якість послуг на митних і інших складах, наявність належної інфраструктури для транспортування товарів з високою доданою вартістю. У товарообігу між Україною та Росією інфраструктура, на наш погляд, потребує вдосконалень для реекспорту кошовних вантажів європейських товаровиробників через митну територію України. Питання щодо можливостей України (транспортних і складських потужностей тощо) в забезпеченні активі-

¹⁷ За інформацією Представництва України при Європейських Співтовариствах.

¹⁸ За матеріалами Торговельно-економічної місії України у РФ.

зації реекспорту товарів ЄС з високою доданою вартістю до Росії потребує додаткового вивчення.

6. Як показує досвід торгівлі між Росією та Фінляндією, зокрема реекспорт з Фінляндії до РФ, можлива активізація діяльності з реекспорту до Росії товарів ЄС через митну територію України після її вступу до СОТ перед вступом РФ може мати позитивні результати для України. Це сприятиме розвитку її транспортної інфраструктури, підвищенню її надійності і безпеки до європейського рівня, збільшенню зайнятості українських фахівців з обслуговування транспортних потоків тощо.

Крім того, використання особливого митного режиму між Україною та РФ для безмитного реекспорту продукції з країн ЄС не становить на сьогодні проблему для Росії. Будь-який легальний експорт, зокрема реекспорт, через митну територію України не може значно погіршити ситуацію з нелегальним імпортом до Росії. Загальні обсяги «сірого» імпорту до РФ наразі є надто великими. За оцінками Центрального банку РФ, Євростату, ОЕСР, НФДР, імпорт до Росії в обхід митних правил у 2005 р. становив від 22 до 31 % загальних обсягів імпорту.

Ураховуючи зазначене, можна зробити висновок про високий ступінь захищеності РФ від різкого зростання обсягів будь-якого українського імпорту, наявність позитивних для України результатів у разі зростання реекспорту через її митну територію після її вступу до СОТ перед Російською Федерацією та укладанням угоди про ЗВТ між Україною та ЄС. Тому, на наш погляд, нагальної необхідності координації дій сторін у цьому напрямі немає.

Тож можна лише відзначити, що на даному етапі практичне підтвердження готовності економіки і виявлення неухильності намірів щодо вступу до СОТ, здійснюючи прагматичні кроки, максимально відповідають інтересам України.

Водночас надзвичайно важливим свідченням готовності України до рівноправної участі в міжнародних торгових угодах є твердість і визначеність її намірів у позиціюванні себе на міжнародній торговельній арені, зокрема в розбудові торговельних відносин із Росією.

Співробітництво України з Європейським Союзом у торговельно-економічній сфері

На сьогодні співробітництво з Європейським Союзом є одним із головних пріоритетів зовнішньоекономічної політики України.

Правовою основою відносин між Україною та ЄС є Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, яка була підписана у Люксембурзі 14.06.1994 і набула чинності 01.03.1998, а також План дій Україна – Європейський Союз, який схвалено сторонами 21.02.2005 у Брюсселі.

Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами (далі – УПС) встановлює правові рамки співробітництва України і Європейського Союзу, а також визначає напрями інституційних і структурних реформ в Україні задля створення умов для ефективного функціонування ринкової економіки, що передбачає здійснення конкретних заходів, основними з яких в економічній сфері є:

- забезпечення умов для лібералізації взаємної торгівлі, включаючи можливість утворення зони вільної торгівлі між Україною і ЄС;
- наближення законодавства України до законодавства ЄС, створення ефективної системи забезпечення виконання законодавчих актів;
- створення системи заохочення і захисту інвестицій, руху капіталу та обміну інформацією про можливості щодо інвестицій;
- створення в Україні ефективної системи захисту прав інтелектуальної власності.

А) Щодо Плану дій Україна – ЄС

Розширення Європейського Союзу у травні 2004 року і, як результат – поява спільного суходольного кордону, стало суттєвим імпульсом для розвитку відносин між сторонами. Європейський Союз запровадив по відношенню до своїх східних та південних сусідів Європейську Політику Сусідства, результатом якої для України стала розробка відповідного Плану дій.

Цей документ визначає стратегічні рамки співробітництва між сторонами на 2005–2007 роки та спрямований на розбудову відносин України з ЄС на основі

спільних європейських цінностей. План дій встановлює комплексний перелік пріоритетів як у рамках, так і поза рамками Угоди про партнерство та співробітництво.

Б) Щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС

Питання створення зони вільної торгівлі (далі – ЗВТ) належить до стратегічних цілей співробітництва та на сьогодні відіграє значну роль у розбудові двосторонніх торговельно-економічних відносин між сторонами на середньострокову перспективу.

Передбачається, що створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС сприятиме досягненню:

- значного зменшення нетарифних обмежень у торгівлі товарами за рахунок гармонізації та/або взаємного визнання оцінки відповідності технічним стандартам з ЄС;

- максимального покриття всіх секторів сферою послуг та узгодження правил регулювання внутрішнього ринку з європейськими та міжнародними стандартами;

- наближення внутрішньої політики у сфері конкуренції, корпоративного управління та регулювання внутрішнього ринку до загальноприйнятих правил європейської практики;

- створення умов для заохочення інвестицій, спрямованих на розбудову інфраструктури, залучення технічної допомоги.

На сьогодні європейська сторона відійшла від стриманої позиції, якої дотримувалася у попередні роки. Надання під час Саміту Україна – ЄС (01.12.2005) Україні з боку Євросоюзу статусу країни з ринковою економікою в контексті антидемпінгового законодавства відкрило шлях до інтенсифікації діалогу між сторонами, зокрема щодо створення ЗВТ.

Започаткування офіційних переговорів між сторонами має розпочатись одразу після набуття Україною членства у СОТ, що є однією з головних передумов укладання угоди про ЗВТ та отримання Європейською Комісією від Ради ЄС відповідного мандату на ведення офіційних переговорів.

В) Щодо активізації торговельно-економічного співробітництва між Україною та ЄС

За результатами аналізу показників зовнішньої торгівлі України у 2006 році Європейський Союз був

найбільшим зовнішньоторговельним партнером України, частка якого дорівнювала 32,3 % проти 30,3 % в 2005 році. Отже, на сьогодні третина зовнішньоекономічної діяльності України зорієнтована на ринок ЄС.

2006 року загальний зовнішньоторговельний оборот України товарами та послугами з країнами ЄС становив 30,6 млрд дол., що на 26,9 % або на 6,5 млрд дол. більше, ніж 2005 року.

При цьому, обсяги експорту товарів та послуг з України до країн ЄС становили 13,1 млрд дол., тобто порівняно з 2005 роком збільшилися на 19,8 %, а обсяги імпорту товарів та послуг з країн ЄС 2006 року зросли на 32,9 % і склали 17,5 млрд дол.

Сальдо двосторонньої торгівлі товарами та послугами в 2006 році погіршилося та склалося від'ємним в обсязі – 4,4 млрд дол. проти – 2,2 млрд дол. у 2005 році.

У 2006 році зовнішньоторговельний оборот товарами з країнами ЄС становив 26,5 млрд дол., що на 25,7 % більше, ніж в аналогічному періоді попереднього року. Експорт товарів 2006 року становив 10,9 млрд дол., що на 18,1 % більше, ніж у 2005 році. Імпорт товарів з країн ЄС склав 15,6 млрд дол. США, що на 31,5 % більше, ніж у 2005 році. Сальдо взаємної торгівлі товарами в 2006 році склалося від'ємним в обсязі 4,7 млрд дол. (у 2005 році воно було від'ємним в обсязі 2,7 млрд дол.).

Головними торговельними партнерами, як в експорті, так і в імпорті (близько половини загального обсягу торгівлі з країнами ЄС) є Німеччина, Італія та Польща.

2006 року в товарній структурі українського експорту до країн ЄС домінували мінеральна продукція (21,4 % від загального експорту товарів до країн ЄС), некоштовні метали та вироби з них (32,3 %), текстиль і текстильні вироби (6,8 %) та машини, устаткування й механізми (6,5 %).

У загальній товарній структурі імпорту з країн ЄС традиційно лідерські позиції належали машинам, устаткуванню та механізмам (27,3 % від загального імпорту товарів з країн ЄС), продукція хімічної промисловості (14,6 %), текстиль і текстильні вироби (4,8 %), засоби наземного, повітряного та водного транспорту (14,0 %).

Отже, 2006 року спостерігається тенденція посилення залежності українського ринку від європейського імпорту за незначного послаблення експортних позицій української продукції.

Наразі актуальним залишається питання доступу української продукції на ринки Європейського Союзу, зокрема у таких галузях, як металургійна та текстильна промисловість.

Г) Щодо транскордонного співробітництва, зокрема в рамках єврорегіонів

Транскордонні взаємозв'язки України з державами – членами ЄС, що мають спільний з Україною кордон, будуються з урахуванням упровадження на зовнішніх кордонах ЄС європейської політики сусідства.

На сьогоднішній день у транскордонному співробітництві беруть участь усі прикордонні області України (з 25 її областей 19 є прикордонними). Територія України, що входить до складу єврорегіонів, становить понад 30 % її загальної площі. На цих теренах проживає більше 30 % населення України. До складу шести єврорегіонів входять 8 областей, 149 районів, 141 місто України та адміністративно-територіальні одиниці 9 країн Європи.

На даний час на кордонах України з новими країнами – членами ЄС діють 4 єврорегіони:

- Карпатський єврорегіон (Україна, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія),
- «Буг» (Україна, Польща, Білорусь),
- «Нижній Дунай» (Україна, Молдова, Румунія),
- «Верхній Прут» (Україна, Молдова, Румунія).

До складу єврорегіонів входять такі області України: Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Одеська, Чернівецька, Чернігівська та Харківська.

Проводиться робота щодо створення нових єврорегіонів. Так, Вінницька облдержадміністрація опрацьовує питання створення єврорегіону «Дністер» за участю Вінницької, Одеської областей і прикордонних районів Республіки Молдова. Сумська облдержадміністрація активно співпрацює з Курською областю Росії в напрямі створення єврорегіону «Ярославна». Житомирська облдержадміністрація звернулася до Ради керівників єврорегіону «Дніпро» з проханням розглянути питання щодо включення області до нього.

Співробітництво у рамках єврорегіонів здійснюється з метою об'єднання зусиль в економічній сфері, розбудови соціальної, інформаційної та виробничої інфраструктури, будівництва та модернізації інфраструктури кордону, розвитку транспортної мережі, наукової та культурної співпраці, охорони навколишнього середовища.

Транскордонне співробітництво областей і єврорегіонів базується на укладених угодах міждержавного рівня, угодах і рішеннях про співпрацю між органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади з адміністративно-територіальними одиницями інших країн.

Беручи до уваги результати діяльності в рамках єврорегіонів (активізацію взаємовигідного торговельно-економічного співробітництва та зростання обсягів зовнішніх інвестицій), можна у майбутньому очікувати збільшення загального торговельного обігу областей України та сусідніх держав, що, в свою чергу, позитивно впливатиме на інтеграційні наміри України.

Крім того, європейський бізнес зацікавлений в інтеграції сусідніх країн, які не є членами ЄС, в єдиний європейський ринок. Торговельні відносини з країнами ЄС, залучення інвестицій, більш сприятливий бізнес-клімат, а також регуляторна політика відповідно до євростандартів є важливими чинниками економічного розвитку згаданих держав. РФ безумовно є найбільшим сусіднім ринком ЄС, однак Україна активніше виказує готовність запровадити європейські стандарти, про що свідчить її європейський вибір.

Перспективи розвитку українсько-російських відносин

Виходячи з аналізу інтеграційних пріоритетів України та РФ, на даний час можна виокремити чотири основні варіанти суспільно-економічного розвитку України¹⁹, що безпосередньо стосуються сутності українсько-російських відносин і визначають головні тенденції їх розвитку в перспективі:

---

¹⁹ Вусатюк О. А. Українсько-російські відносини: проблеми визначення // Національний інститут українсько-російських відносин. — <http://www.niss.gov.ua>

1. Рішучий план дій щодо інтеграції до системи Європейського Союзу.

2. Реінтеграція, тобто остаточне приєднання до Росії як домінуючої на євразійському просторі економічної системи та центру геополітичного впливу.

3. «Проміжний стан» між різними суспільно-економічними центрами, опора на власні сили та ситуаційна зміна зовнішньополітичних і економічних пріоритетів.

4. «Багатолінійна еволюція» та багаторівневий і багатоканальний цільовий розвиток, який спирається на максимальну підтримку та розвиток самобутньої національної суспільно-економічної системи і доцільно поєднує політичні та економічні чинники будь-яких інших регіональних полюсів росту.

Відносно першого напрямку — європейського вибору України, то, на нашу думку, його передусім слід розглядати як стратегію, загальну методологію реформування і розвитку нашої країни. Під європейським вибором потрібно розуміти не стільки безпосереднє виходження до певних європейських структур, зокрема ЄС, скільки те, що Україна визначила західноєвропейські норми і стандарти як еталонні концептуальні критерії перебудови усіх сфер суспільно-громадського життя. Власне, іншого вибору в Україні просто немає: нині західноєвропейська модель розвитку є на нашому континенті найпрогресивнішою, такою, що засвідчує свою високу економічну результативність і соціальну ефективність. Європейські принципи сприймаються і більшою частиною російського суспільства, і це не випадково. Російське суспільство, як і українське, перебувають на етапі трансформації і, безперечно, по всіх показниках свого розвитку значно поступається західноєвропейським країнам. Тож немає нічого надзвичайного в тому, що як Україна, так і Росія намагаються в основних рисах успадкувати саме ті принципи організації громадського життя, механізми соціально-економічного розвитку, що успішно апробовані Заходом. Отже, можна зробити висновок, що європейська інтеграція України жодною мірою не повинна розглядатися як альтернатива українсько-російським відносинам і насамперед їх економічній складовій. У цьому аспекті варто зазначити, що і європейські країни зовсім не зацікавлені в накопиченні

конфліктного потенціалу у відносинах між Росією та Україною. Навпаки — ЄС розглядає дружні українсько-російські відносини як гарантію політичного спокою та стабільності в регіоні. Вступу до ЄС повинен передувати досить тривалий і складний процес реформування, який Україна лише розпочала. Виходячи з цього, на нашу думку, можна зробити однозначний висновок, що європейська інтеграція жодним чином не стає на перешкоді розвитку українсько-російських відносин, а навпаки, вони за їх ефективного використання можуть лише сприяти процесу інтеграції. Тому протиставлення європейського і російського векторів української зовнішньополітичної доктрини багато в чому є надуманим і часто просто використовується різними політичними силами як в Україні, так і в Росії для отримання певних дивідендів зокрема під час виборчих кампаній.

Другий варіант суспільно-економічного розвитку був би найпривабливіший для російської сторони, і фактично саме на його реалізацію спрямована Концепція створення ЄЕП. Якщо Україна погодиться дотримуватись усіх положень Концепції, на чому і наполягає РФ, то в перспективі це приведе до реінтеграції в межах частини постсоціалістичного простору та створення такого об'єднання, де б Росія явно домінувала, тобто до реанімації міні-СРСР. У даний момент для цього Росія має досить вагомні економічні важелі. Ситуація в російській економіці й особливо фінансовій сфері досить приваблива. Унаслідок небувалого зростання світових цін на енергоносії та особливо нафту російська казна в останні роки щорічно отримує досить великі суми «нафтодоларів» у результаті чого профіцит російського бюджету в 2007 році може досягти 57 млрд дол., що в кілька разів більше всього українського бюджету²⁰. Тому Росія має реальні можливості без особливого ризику для себе надати країнам — членам ЄЕП, і передусім Україні, досить суттєві економічні преференції у вигляді пільгових цін на енергоносії, більш ліберального режиму щодо українського експорту тощо. Проте в замін цих привілеїв Україна змушена була б віддати вагому частину свого політичного та економічного суверенітету і, безумов-

²⁰ Российская экономика: прогнозы и тенденции // Центр анализа данных Государственного университета Высшей школы экономики. — 2007. — № 2.

но, втратити усі ілюзії щодо європейської інтеграції. Такий розвиток подій є мало ймовірним. Він є неперспективним не лише з політичного погляду (фактична втрата суверенітету), а й навіть з економічного, незважаючи на перший погляд, на свою привабливість. Така інтеграція сприяла б консервації на території ЄЕС старих технологій, устаткування, менеджменту і т. ін. Щодо участі України в ЄЕС лише у межах вільної торгівлі, то це, на нашу думку, жодних практичних результатів не дасть. У цьому разі Росія за жодних обставин не погодиться на дотримання принципів вільної торгівлі у повному обсязі, а саме без будь-яких вилучень та обмежень у торгівлі між країнами, оскільки їй це економічно невигідно. Де-юре вказана зона вже існує між країнами, проте, де-факто вона не діє. Тож виникає запитання, а чому РФ погодиться на створення зони вільної торгівлі між Україною й іншими країнами – членами ЄЕС, якщо та однозначно заявляє про свою відмову брати участь у подальших інтеграційних процесах в рамках цього союзу?

Принципи третього варіанта фактично застосовувалися у торговельно-економічних відносинах між Україною та РФ протягом практично всього періоду їх відносин з певними модифікаціями. Його можна розуміти як так звану модель багатовекторності, коли Україна мала кілька стратегічних векторів зовнішньої політики, насамперед європейський і російський, і в певні періоди залежно від внутрішніх і зовнішніх обставин активніше форсувала той чи інший напрям. Слід зазначити, що така стратегія, незважаючи на її певні недоліки, відіграла відповідну позитивну роль в українсько-російських економічних відносинах, дозволяючи уникати у багатьох випадках кризових ситуацій. Проте багатовекторна модель значною мірою вичерпала свої позитивні можливості. Її ефективно можна було використовувати лише в перші роки становлення держави як суверенного суб'єкта МЄВ, і вона могла сприйматися в той період нашими партнерами, зокрема російськими як свого роду «хвороба зростання». На шістнадцятому році існування держави така невизначеність вже не сприймається як усередині так і зовні, тому, посилаючись на неодноразові офіційні заяви Президента України В. А. Ющен-

ка щодо зовнішньої політики України, можна твердити що Україна відмовилася від даної моделі розвитку.

На нашу думку, найпрагматичнішим в українсько-російських відносинах є дотримання тією чи іншою мірою основних принципів четвертого варіанта розвитку, а саме «багатолінійної еволюції» до європейських норм і стандартів з подальшим розвитком та вдосконаленням відносин з іншими країнами і насамперед РФ, яка до теперішнього часу залишається основним торговельним партнером України, і, як показав проведений нами аналіз, залишатиметься таким принаймні в найближчій перспективі. При цьому слід урахувати, що розбудова їх винятково на засадах поваги до «суто російських» або «суто українських» інтересів та одночасної зневаги до інтересів іншої сторони чи ігнорування загальних інтересів і кінцевих інтересів нашого подальшого розвитку призводить до руйнації системи в цілому.

Українсько-російські економічні відносини, на думку автора, потребують докорінної модернізації з урахуванням сучасних тенденцій світового розвитку. Однією з особливостей українсько-російських стосунків є те, що більшість їх формувалася на макрорівні та зумовлювалася відповідними міждержавними, міжвідомчими й іншими угодами. Перелік цих угод налічує понад 300 найменувань. Проте, на жаль, більшість із них не працює, або працює недостатньо ефективно.

Тому в перспективі двосторонні економічні відносини між Україною та Росією необхідно будувати виходячи із загальносвітових процесів, а саме – активнішої інтеграції обох країн у глобалізовану систему світового господарства. Якщо виходити саме з цих позицій, то можна знайти чимало спільного в інтересах обох країн. Це насамперед подолання економічного відставання від промислово-розвинутих країн, обмеженості внутрішнього ринку, скорочення виробничого споживання, значного відтоку капіталів за кордон. Розвиток економічних відносин на цій основі дасть можливість для активізації входження на ринки Західних країн, передовсім європейських, українських і російських товарів. Відтак, на думку автора, актуальною є розробка спільної українсько-російської стратегії економічного співробітництва, яка врахуватиме як національні інтереси країн, так і загальні

тенденції глобально-інтеграційного розвитку світового господарства. Основою її має стати широке залучення російського капіталу для модернізації та розвитку українських підприємств з одночасним проникненням українського капіталу в російську економіку. Якщо цей процес здійснюватиметься на основі вказаної вище ідеї – «прискорення процесу інтеграції у систему світового господарства», то це буде вигідно для обох сторін.

Література

1. Філіпенко А. С. Україна і Світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть. – К.: Либідь, 2002.
2. Украина и Россия: 15 постимперских лет // Деловой. – 2006. – № 10 (38).
3. Vasily Astrov in collaboration with Zdenek Lukas and Josef Poschl «The Ukrainian Economy between Russia and the Enlarged EU: Consequences for Trade and Investment» // WIIW Current Analyses and Country Profiles (March 2006) / The Vienna Institute for International Economic Studies.
4. Матеріали Лабораторії законодавчих актів до Проекту закону «Про ратифікацію Угоди про формування ЄЕП». E-mail: info@laboratory.kiev.ua
5. Довідка щодо співробітництва з ОЧЕС // Міністерство економіки України. – 2006.
6. Інформаційно-аналітичні матеріали до наради в РНБО щодо заходів стосовно забезпечення вступу України до СОТ. – 2006.
7. Довідка про стан торговельно-економічного співробітництва між Україною і Росією за 2006 рік // Міністерство економіки України, 2007.
8. Аналітична довідка щодо впливу російського фактора на вступ до СОТ // Міністерство економіки України. – 2006.
9. Інформаційно-аналітичні матеріали до Парламентських слухань з питань вступу України до СОТ // Міністерство економіки України. – 2006.
10. Інтерв'ю директора департаменту співробітництва з СОТ Мінекономіки // Інвест газета. – 2005. – № 25.
11. Аналітичні матеріали щодо окремих питань торгово-економічних стосунків України та РФ в умовах вступу України до СОТ // Представництво України при Європейських Співтовариствах. – 2006.
12. Матеріали Торговельно-економічної місії України у РФ.

13. Вусатюк О. А. Українсько-російські відносини: проблеми визначення // Національний інститут українсько-російських відносин. – <http://www.niss.gov.ua>

14. Российская экономика: прогнозы и тенденции // Центр анализа данных Государственного университета Высшей школы экономики. – 2007. – № 2.

15. Перспективи економічних відносин між Україною та Європейським Союзом // Центр соціально-економічних досліджень – CASE Україна. – К., – 2006.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2007